

ПСИХОАНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНА ТЕРОРИЗМУ

Х. І. Турецька, м. Львів

Здійснено аналіз феномена тероризму з позиції психоаналітичного підходу в річці теорії ідентичності Е. Еріксона, селф-психології Х. Кохута, теорії об'єктних стосунків. Терористичну діяльність розглянуто крізь призму негативного розв'язання кризи ідентичності, нарцисичного ураження, що проявляється у формі нарцисичного гніву, заздрості, екстерналізації несвідомих фантазій шизоїдно-параноїдної позиції. Виходячи з концепції В. Біона про базову позицію боротьби і втечі також проаналізовано динаміку терористичної групи (проявляється в параноїдній регресії групи, котра розколюється або шукає зовнішнього ворога, проти якого може консолідуватися навколо лідера). Показано, що терористичну групу згуртовує примітивна ідеологія, в якій різко диференційовано добро і зло, нетерпимість до амбівалентності й двозначності, а також особистість лідера, що характеризується параноїдними рисами чи навіть злякисним нарцисизмом.

Ключові слова: тероризм, терористична група, негативна ідентичність, нарцисичний гнів, шизоїдно-параноїдна позиція, базова позиція боротьби і втечі, злякисний нарцисизм.

Проблема. Російська військова агресія на сході України має переважно характер гібридної війни, особливістю якої є не тільки застосування регулярної армії, а й здійснення терористичних актів та підтримка терористичних груп на території України. Тому для української психологічної науки особливої актуальності набуває дослідження тероризму як психологічного феномена, адже поряд із соціальними, політичними та економічними чинниками терористичної діяльності існує ще й психологічний вимір цього явища, а саме мотивація терористичної діяльності та участі в терористичній групі.

А. Шмід (1983), порівнявши 109 академічних визначень тероризму, дійшов висновку, що визначень існує приблизно стільки ж, скільки й публікацій експертів у цій галузі. Тероризм – це систематичне залякування, провокування, дестабілізація суспільства насильством; форма погрози насильством або застосування насильства з політичних мотивів; систематичне використання вбивств, тілесних ушкоджень і руйнувань або погроз удатися до перерахованих дій для досягнення політичних цілей [11]. Т. Бадей виділяє дві характеристики, які зазвичай згадуються в усіх визначеннях: (1) тероризм – це передусім агресія проти мирного населення, (2) терористична акція сама по собі не досягає політичної мети, але впливає на цільову аудиторію та змінює поведінку цієї аудиторії в

потрібному терористам напрямку [2]. М. Вевюрка всі спроби пояснити поведінку терористів об'єднує у двох категоріях: підходи “згори вниз” (ставлять за мету віднайти джерела тероризму в політичних, соціальних, економічних чи навіть еволюційних умовах) та підходи “від низу до верху” (досліджують характеристики терористів і терористичних груп). Ці підходи, на думку М. Вевюрки, не є взаємозаперечними; до прикладу, теорії раціонального вибору чи теорії гноблення поєднують обидва підходи, розглядаючи взаємодію обставин та дійових осіб [12]. Психоаналітичний підхід до розуміння тероризму, відповідно до поділу Вевюрки, можна віднести до висхідних теорій. У ньому наголошується на ролі несвідомих процесів, інфантильних сексуальних та агресивних фантазій та інтрапсихічних конфліктів у генезі терористичної поведінки.

Якщо теорія класичного психоаналізу З. Фрейда, гуманістичного психоаналізу Е. Фромма та Его-психологія Е. Еріксона достатньою мірою інтегровані українською психологічною наукою, то сучасні психоаналітичні теорії, зокрема психологія об'єктних стосунків і селф-психологія Кохута, ще неповно представлені у вітчизняній психологічній науці загалом та соціально-психологічних дослідженнях зокрема. Тому доцільним буде проаналізувати та узагальнити сучасні західні дослідження психоаналітичних ідей щодо феномена тероризму як гостроактуальної на сьогоднішній день проблеми.

Мета статті: обґрунтувати психоаналітичне розуміння феномена тероризму, розкривши несвідомі чинники терористичної діяльності та участі в терористичних групах.

Усі психоаналітичні підходи до терористичної діяльності можна умовно поділити з огляду на їх зв'язок з основними психоаналітичними теоріями – теорією ідентичності, теорією нарцисизму і теорією об'єктних стосунків.

Одна із перших спроб дати психодинамічну інтерпретацію тероризму належить І. Кенту і В. Ніколеу (1977). Дослідники базуються на внутрішніх мотивах терориста, виходячи при цьому з понять, які використовував Е. Фромм в “Анатомії людської деструктивності”. На їхню думку, тероризм можна охарактеризувати як “злоякісну агресію”, на відміну від “інструментальної агресії”; при цьому для формування терористичної поведінки необхідні принаймні три фактори: (1) сімейне тло, що продукує в дитини схильність до бурхливої реакції люті, гніву та ненависті; (2) революційна, націоналістична або глибококонсервативна ідеологія, яка легітимізує і навіть прославляє насильство над особистістю в ім'я справи, якій надається абсолютне значення; (3) ситуація політичного конфлікту [6]. Кент і Ніколс вважають, що імпульси ненависті, які згодом призводять до тероризму, сягають своїм корінням дитинства і є глибоко-

витісненими. Проте вони посилюються, коли молоді люди, уже “навантажені ненавистю”, протягом тривалого часу переживають разом ситуацію економічного, політичного та особистого розчарування (наприклад, у таборах біженців).

У подальших дослідженнях проблематики тероризму в річці психодинамічного підходу увага зосереджувалася здебільшого на проблемі “ідентифікації”, або “ідентичності”, яка розроблялася в *теорії особистості Еріка Еріксона*. Згідно з епігенетичною теорією Еріксона, процес формування ідентичності має вирішальне значення для розвитку особистості. У зв'язку із цим, як стверджує Каплан (Kaplan, 1981), терористична мотивація в переважній більшості випадків пов'язана з необхідністю належати до групи, і, отже, група стає ядром формування ідентичності. На стадії формування ідентичності люди прагнуть сенсу й відчуття цілісності й повноти, а також того, що Еріксон означає терміном “вірність” як необхідність мати віру в когось або щось. Криза ідентичності (коли людина, котра шукає самовизначення, важко страждає від двозначності, фрагментації й суперечностей) робить деяких молодих людей сприйнятливими до “тоталізму”, або “тоталістичної колективної ідентичності”, яка обіцяє визначеність. У таких спільнотах молода людина віднаходить не лише ідентичність, а й пояснення своїх труднощів та обіцянку гарного майбутнього.

У 1981 р. Міністерством внутрішніх справ Західної Німеччини було ухвалено проект соціально-психологічного дослідження 220 німецьких терористів. Болінджер, один із дослідників, ґрунтуючись на серії глибинних інтерв'ю, зібрав клінічний матеріал щодо невеликої групи ув'язнених – лівих терористів. Він описує своїх досліджуваних як людей, які прийшли в доросле життя з неадекватно інтегрованою ідентичністю. Приєднання до терористичної групи для цих відчужених осіб, що перебували на узбіччі соціуму, дало їм змогу фактично вперше переживати належність, а сама терористична група стала сім'єю, якої вони ніколи не мали.

Дж. Кнутсон проаналізував дані, отримані в рамках проекту, що здійснювався у федеральних в'язницях США. Він стосувався ув'язнених, які були визнані винними у скоєнні злочину в політичних цілях. Дослідник описав хорватського терориста Звонко Бусіча, котрий здійснює ідентифікацію власного важкого становища, становища хорватських іммігрантів у цілому й нестерпного становища Хорватії як безсилої та беззахисної, яка буде знищена, якщо її не захищати [8].

Сучасний психоаналітичний підхід до тероризму заснований на понятті про нарцисичну патологію особистості терориста та ґрунтується на *селф-психології*. Психоаналітик Хайнц Кохут розробив психологію *Самості* (Self), дещо відступивши при цьому від класичної психології Его З. Фрейда. Становлення здорової Самості пов'язане з (1) формуванням у

дитини зв'язної *грандіозно-ексгібіціоністської Самості*, що відбувається завдяки взаємодії із Селф-об'єктом, який емпатично реагує, віддзеркалює та схвалює, і (2) формуванням у неї *цілісного ідеалізованого імаго (образу) батьків* завдяки взаємодії з емпатично налаштованим грандіозним батьківським Селф-об'єктом, що зумовлює ідеалізацію його дитиною. Кохут зауважив, що успішний розвиток Селф може бути пов'язаний із будь-яким із цих нарцистичних процесів. Однак якщо дефіцитарними чи ураженими є обидва процеси, відповідно обидва полюси, то тоді виникають симптоми *нарцисичних розладів*.

Визнаючи, що вся поведінка має багатофакторну детермінацію, Дж. Крайтон пропонує зосередитися на психології нарцисизму як підґрунтя для розуміння (не вибачення!) поведінки терористів. Він використовує два ключові поняття Кохута, а саме: “грандіозне Селф” та “ідеалізоване батьківське імаго” (Я у стосунках із чимось досконалим, ідеальним). Нарцисична лють є агресивною відповіддю грандіозного Селф на те, що переживається як несправедливість. Що ж до впливу груп, то дослідник стверджує, що нарцисично вразливі люди притягуються до харизматичних лідерів і що деякі групи утримуються разом спільним грандіозним самовідчуттям [4].

Детальніше нарцисичну динаміку описує Дж. Пост. Він стверджує, що ранні проблеми розвитку призводять до первинного нарцисичного розладу, який характеризується нездатністю інтегрувати в психіці хороший і поганий об'єкти (материнську чи батьківську психічну репрезентацію) і нездатністю диференціювати себе від об'єкта. Коли нарцисично уражені особи стикаються з невдачею, найчастіше потужною і деструктивною їхньою реакцією є те, що Кохут назвав “нарцисичною люттю”. Для нарцисично ураженого терориста суспільство стає об'єктом цієї люті. У психологічному світі глибоко нарцисично ураженої особи є лише “все або нічого”, “добро або зло”. Ідеалізований образ (грандіозне Селф) інтерналізується, а все, що є поганим, – джерело болю, причини неуспіху, невизнання і неприйняття, – екстерналізується і проєкується на суспільство [10]. Існує “я” і “не я”, добро і зло, і якщо справи не йдуть добре, “це не моя, це їх провина”. Якщо суспільство в результаті екстерналізації сприймається як джерело проблем, то способом позбавлення проблеми бачиться знищення їх джерела, тобто руйнація суспільства.

П. Джонсон і Т. Фельдман застосовують теорію Кохута, щоб пояснити привабливість і вплив терористичних груп. Для людини з ушкодженим Селф краще мати хоча б патологічні стосунки, прихильність та визнання, аніж переживати порожнечу, не маючи взагалі нічого. Специфікою належності до терористичної групи (на відміну від інших груп) є те, що: (1) члени групи пов'язані дуже міцно; (2) такі групи про-

понують сильний, послідовний набір вірувань чи переконань; (3) вони дають збудження та відчуття небезпеки [5].

Один із найбільш цитованих сучасних дослідників психології тероризму Р. Перльштейн вважає, що психоаналітична концепція нарцисизму є найбільш повною і, таким чином, найбільш інтелектуально задовільною теорією про особистісну логіку політичного тероризму. Він стверджує, що політичний тероризм пропонує “психологічні переваги і вигоди”, якими є почуття всемогутності (нарцисичної грандіозності), нова псевдоідентичність, членство в групах та прийняття негативної ідентичності. Дослідник застосовує свою теорію в серії з дев’яти різних тематичних досліджень терористів і стверджує, що в дев’яти з десяти випадків нарцисичне розчарування відіграло критичну роль у психобіографії політичних терористів [9].

Теорія об’єктних стосунків – система психологічних поглядів, згідно з якою психіка складається з елементів, узятих із зовнішніх, первинних аспектів функціонування інших людей. Ці елементи стають інтрапсихічними завдяки інтерналізації. Така модель психіки пояснює психічні функції під кутом зору відносин між різними інтерналізованими елементами. Започаткувавши в психоаналізі теорію об’єктних стосунків, Мелані Кляйн ввела в науковий обіг поняття шизоїдно-параноїдної та депресивної позиції для опису найбільш ранніх фаз формування людської психіки. Шизоїдно-параноїдна позиція характеризується дезінтеграцією раннього Его, розщепленням об’єктів (інтерналізованих репрезентацій стосунків з іншим), проекцією деструктивних імпульсів, що підсилюється переживанням фрустрації.

У річищі теорії об’єктних стосунків Д. Касоні і Л. Брунет постулюють притаманну несвідомій психіці терориста символічну рівність між актами руйнування, які відбуваються в реальності, і фантазіями про інтрапсихічне руйнування хороших внутрішніх об’єктів. Власне переживання небезпеки руйнування хороших внутрішніх об’єктів може бути подолане двома шляхами. Перший з них полягає докладанні зусиль для відновлення хороших внутрішніх об’єктів, що підтримує їхні внутрішні характеристики (ідеться про “депресивну позицію” за М. Кляйн). Другий шлях відображає тяжіння до шизоїдно-параноїдної позиції. Тоді застосовуються захисні механізми розщеплення та проективної ідентифікації, для того щоб захистити свої внутрішні об’єкти від нападу. Відповідно, у терориста виникає ілюзія, що, вбиваючи зовнішні погані об’єкти-переслідувачі, він зможе звільнитися від інтрапсихічних руйнівних імпульсів та нестерпного психічного дискомфорту (див. [3]).

Важливе місце в динаміці тероризму посідає почуття заздрості. Дефіцит внутрішніх хороших об’єктів неминуче супроводжується дуже сильним почуттям заздрості, адже зовнішній світ розглядається як такий,

що має всі хороші і бажані властивості, а терорист відчуває себе позбавленим усіх джерел добра й усіх можливостей лібідинального задоволення. М. Кляйн описує нестримне бажання знищити хороше як “зздрісне псування хороших об’єктів” [там само].

У дослідженнях сучасних психоаналітиків С. Ахтара та О. Кернберга інтегруються концепції нарцисизму і теорії об’єктних стосунків. Так, С. Ахтар наводить психодинамічні характеристики терористичних лідерів та їхніх послідовників. Він доводить, що більшість лідерів терористичних організацій є глибокотравмованими особами. У дитинстві вони страждали від хронічного фізичного насилля та глибокого емоційного приниження. Вони виростили, не довіряючи іншим, ненавидючи пасивність і боячись повторного порушення їхніх психофізичних меж. Потерпаючи від цього страху, такі люди відчувають необхідність “вбити” власне уявлення про себе як про жертву. Схильні до тероризму особи часто викидаються суспільством “за борг”, що мобілізує їхню “нарцисичну лють” і штовхає до створення терористичної організації або ж приєднання до неї [1].

Як і більшість груп, терористична організація складається з керівника та його послідовників. Лідер, як правило, травмований, але харизматичний індивід. Послідовники – зазвичай пригнічені його авторитетом молоді люди, однаково травмовані, котрі щосили борються за те, щоб досягти почуття ідентичності. Агресія переноситься на тих, хто перебуває поза групою, що підвищує згуртованість самої групи. Відбувається також інтенсифікація афекту та послаблення інтелектуального компонента, що призводить до регресії та посилює вплив лідера на членів групи. Згуртованості терористичної групи сприяє низка чинників: явна або прихована фінансова допомога членам, шок і жах жертв та погана слава (notoriety), що формується засобами масової інформації. Ахтар вважає, що терористична організація не може дозволити собі домогтися всього бажаного, адже тоді вона не буде більше потрібною, тож лідер терористів невідомо прагне неможливого [там само].

О. Кернберг, аналізуючи проблему тероризму, звертається до ширшого феномена – санкціонованого соціального насилля. Для опису динаміки терористичної групи він використовує поняття “базова позиція боротьби і втечі”, запропоноване теоретиком об’єктних стосунків В. Біоном. Група в базовій позиції боротьби і втечі, або параноїдної регресії, за Кернбергом, стає надчутливою і напруженою, наче існує якась небезпека, проти якої вона має обов’язково створити агресивний захист. Група вибирає лідера із сильним параноїдним потенціалом, гіперчутливого, підозріливого, агресивного та домінуючого. Члени групи, як правило, поділяються на “ін-групу”, що згуртована навколо лідера групи, і “аут-групу”, усі належні до якої підозрюються в нелояльності та

повинні бути відтак відкинутими. Група розколюється або шукає зовнішнього ворога, проти якого може консолідуватися навколо лідера; далі група об'єднується в спільній ідеалізації параноїдного лідера, який допомагає їй проєкувати всю агресію на аут-групи і трансформує внутрішньогрупову агресію в лояльність до групи та спільну ідентичність. Для опису групової ідеології Кернберг використовує поняття “мораль латентного періоду”, котра характеризується тим, що Суперего зберігає багато рис примітивного психічного функціонування: тенденцію різко диференціювати, що добре, а що погано; нетерпимість до амбівалентності й двозначності; розділення світу на ідеалізовані та нікчемні, чи небезпечні, об'єкти.

Найгірший варіант параноїдного лідера, за Кернбергом, представлений патологічною конденсацією нарцисичних і параноїдних особливостей за *синдрому злякисного нарцисизму*. Це особливо серйозний тип розладу особистості, що прагне отримувати водночас захоплення і страх від інших, вимагає абсолютної лояльності та ідеалізації і сприймає будь-які кроки всупереч її бажанням як серйозну атаку проти неї самої [7].

Висновки. Розуміння феномена тероризму під кутом зору психоаналітичної теорії фокусує увагу на несвідомих процесах, інфантильних фантазіях та інтрапсихічних конфліктах у генезі терористичної поведінки. У річищі теорії ідентичності Еріксона член терористичної групи описується як особа з неадекватно інтегрованою ідентичністю; його мотивація пов'язується з необхідністю належати до групи, а сама терористична група стає ядром формування ідентичності. З позиції селф-психології наголос робиться на нарцисичному ураженні особистості, що за відповідних умов виявляється в деструктивній “нарцисичній люті”, мішенню якої стає для терориста суспільство. Участь у терористичній організації дає особі компенсаторне відчуття всемогутності (нарцисичної грандіозності). Згідно з теорією об'єктних стосунків інтрапсихічна динаміка тероризму ґрунтується на екстерналізації в зовнішній світ (на суспільство) шизоїдно-параноїдних фантазій про захист внутрішніх об'єктів від нападу шляхом знищення зовнішніх поганих об'єктів-переслідувачів. Також у теорії об'єктних стосунків важливе значення надається переживанню заздрості та заздрісному руйнуванню хороших об'єктів. У дослідженнях сучасних психоаналітиків інтегруються концепції нарцисизму і теорії об'єктних стосунків, при цьому акцент робиться на динаміці терористичної групи. Для опису групи використовується поняття базової позиції боротьби і втечі, або параноїдної регресії, за Кернбергом, особливістю якої є те, що група розколюється або шукає зовнішнього ворога, проти якого може консолідуватися навколо параноїдного лідера та примітивної ідеології.

Література

1. Akhtar S. The Psychodynamic Dimension of Terrorism / S. Akhtar // *Psychiatric Annals*. – 1999. – № 29. – P. 350–355.
2. Badey T. Defining international terrorism: A pragmatic approach / T. J. Badey // *Terrorism and Political Violence*. – 1998. – № 10. – P. 90–107.
3. Casoni D. The psychodynamics of terrorism / D. Casoni, L. Brunet // *Canadian Journal of Psychoanalysis*. – 2002. – № 10. – P. 5–24.
4. Crayton J. Terrorism and Psychology of the Self / J. W. Crayton // *Perspectives on Terrorism* / J. W. Crayton. – Wilmington, Delaware : Scholarly Resources, 1983. – P. 33–41.
5. Johnson P. Personality types and terrorism: Self-psychology perspectives / P. Johnson, T. Feldman // *Forensic Reports*. – 1992. – № 5. – P. 293–303.
6. Kent I. The psychodynamics of terrorism / I. Kent, W. Nicholls // *Mental Health and Society*. – 1977. – № 4. – P. 1–8.
7. Kernberg O. Sanctioned Social Violence: A Psychoanalytic View – Part I. / O. F. Kernberg // *International Journal of Psychoanalysis*. – 2003. – № 84. – P. 953–968.
8. Knutson J. Social and psychodynamic pressure toward a negative identity: the case of an American revolutionary terrorist / J. N. Knutson // *Behavioral and quantitative perspectives on terrorism*. – New York : Pergamon, 1981. – P. 105–150.
9. Pearlstein R. The mind of the political terrorist / R. M. Pearlstein. – Wilmington : Scholarly Resources, 1991.
10. Post J. Notes on a psychodynamic theory of terrorist behavior / J. M. Post // *Terrorism*. – 1984. – № 7. – P. 241–256.
11. Schmid A. Political terrorism: A research guide to the concepts, theories, databases and literature / A. Schmid. – Amsterdam : North Holland, 1983.
12. Wieviorka M. The making of terrorism / M. Wieviorka. – Chicago : University of Chicago Press, 1993.

References

1. Akhtar, S. (1999). The Psychodynamic Dimension of Terrorism. *Psychiatric Annals*, 29(6), 350–355.
2. Badey, T. J. (1998). Defining international terrorism: A pragmatic approach. *Terrorism and Political Violence* 10, 90–107.
3. Casoni, D., & Brunet, L. (2002). The psychodynamics of terrorism. *Canadian Journal of Psychoanalysis*, 10(1), 5–24.
4. Crayton, J. W. (1983). Terrorism and Psychology of the Self. L. Z. Freedman, & Y. Alexander (Eds), *Perspectives on Terrorism* (pp. 33-41). Wilmington, Delaware: Scholarly Resources.
5. Johnson, P. W., Feldman, T. B. (1992). Personality types and terrorism: Self-psychology perspectives. *Forensic Reports*, 5(4), 293–303.
6. Kent, I., & Nicholls, W. (1977). The Psychodynamics of Terrorism. *Mental Health and Society*, 4, 1–8.
7. Kernberg, O. F. (2003). Sanctioned Social Violence: A Psychoanalytic View – Part I. *International Journal of Psychoanalysis*, 84, 953-968.
8. Knutson, J. N. (1981). Social and psychodynamic pressure toward a negative identity: the case of an American revolutionary terrorist. Y. Alexander, & J. M. Gleason (Eds), *Behavioral and quantitative perspectives on terrorism* (pp. 105–150). New York: Pergamon.

9. Pearlstein, R. M. (1991). *The mind of the political terrorist*. Wilmington: Scholarly Resources.
10. Post, J. M. (1984). Notes on a psychodynamic theory of terrorist behavior. *Terrorism*, 7, 241–256.
11. Schmid, A. (1983). *Political terrorism: A research guide to the concepts, theories, databases and literature. With a bibliography by the author and a world directory of "terrorist" organizations by A. J. Jongman*. Amsterdam: North Holland
12. Wieviorka, M. (1993). *The making of terrorism*. Translated by D. G. White. Chicago : University of Chicago Press.

Турецкая К. И. Психоаналитическая интерпретация феномена терроризма

Осуществлен анализ феномена терроризма с позиции психоаналитического подхода в русле теории идентичности Э. Эриксона, селф-психологии Х. Кохута, теории объектных отношений. Террористическая деятельность рассмотрена через призму негативного разрешения кризиса идентичности, нарциссического поражения, что проявляется в форме нарциссического гнева, зависти, экстернализации бессознательных фантазий шизоидно-параноидной позиции. Исходя из концепции В. Биона о базовой позиции борьбы и бегства также проанализирована динамика террористической группы (проявляется в параноидной регрессии группы, которая раскалывается или ищет внешнего врага, против которого может консолидироваться вокруг лидера). Показано, что террористическую группу объединяет примитивная идеология, в которой резко дифференцированы добро и зло, нетерпимость к амбивалентности и двусмысленности, а также личность лидера, характеризующаяся параноидными чертами или даже злокачественным нарциссизмом.

Ключевые слова: терроризм, террористическая группа, отрицательная идентичность, нарциссический гнев, шизоидно-параноидная позиция, базовая позиция борьбы и бегства, злокачественный нарциссизм.

Turetska K. I. Psychoanalytic interpretation of the phenomenon of terrorism

The article deals with the analysis of the phenomenon of terrorism based on the psychoanalytic approach in the framework of E. Erickson's identity theory, H. Kohut's self psychology theory, and the object relations theory. Terrorist activities are considered in the context of the negative solution of identity crisis, narcissistic defect displayed through narcissistic rage, jealousy, and externalization of unconscious fantasies of the schizoid-paranoid position. Terrorist group dynamics has been analyzed in the framework of W. Bion's theory of the «fight-flight» basic assumption in groups. It is manifested in the group paranoid regression characterized by a split or a search for an external enemy fighting, which consolidates the group around its leader. A terrorist group is united by a primitive ideology built on a sharp differentiation between the good and the evil, intolerance to ambivalence and ambiguity, as well as leader's personality characterized by the paranoiac traits and even malignant narcissism.

Key words: terrorism, terrorist group, negative identity, narcissistic rage, schizoid-paranoid position, "fight-flight" basic assumption in groups, malignant narcissism.